

Kan-đur i Tan-đur, a uobličen je u XIII veku. Prvi ima oko 100 tomova i sadrži prevode tekstova theravade, mahajane i tantrizma; drugi ima 225 tomova i sadrži prevode komentarske literature indijskih autora. Kasnije, tome su dodati i originalni tekstovi tibetanskih pisaca. Zbog izolovanosti, Tibet je dugo bio neka vrsta kulturnog rezervata i izazivao je radoznalost laika i istraživača; među njima, jedni su postavili temelje tibetologije, a druge su privlačili magija, čudesa i druge neobičnosti.

Lamaizam je dao niz doprinosa budističkoj jogi i meditaciji, a i ritualnoj religioznosti. Tibetanske mandale spadaju među najlepše slikarje svetske ikonografije. »Tibetanska knjiga mrtvih« nema pandana u svetskoj književnosti – analogije sa egipatskim tekstovima iz piramida su samo spoljašnje.

Osnovna svrha hramovskih rituala bilo je prizivanje određenih božanstava putem inkantacija, mantri i mudri (simboličkih pokreta), pred mandalama, ili kipovima božanstava, davanje simboličkih ponuda božanstvima (žrtvenih kolačića, pića, cveća), paljenje kandila i mirišljavih štapića. Božanstva bi davala blagoslov i zaštitu, poboljšavala izgled nekog poduhvata ili izlečenja. Popularna religioznost bila je vezana uz obožavanje svetaca i visokih lama. Lame su držale sva znanja: medicinu, astrologiju, magiju, opštu pismenost. Odnos laika prema manastiru i veri sastojao se u davanjima, kulučenju i hodočašćima. Zbog teških uslova života, manastiri su često predstavljali utočište, tako da je vremenom znatan deo aktivnog stanovništva zamonašen, što je stvaralo teškoće i zajednicu svodilo na prostu reprodukciju.

Budizam u Kini i Japanu

Kao i u drugim zemljama izvan Indije, budizam je u periodu od II do VI veka postepeno hvatao korena u Kini, uz povremene progone od strane konfucijanaca, kao vladajuće grupe. Njegovi nosioci su najpre bili indijski misionari, a zatim sami Kinezi. Sukobi koji su imali političke i društvene razloge, u etičkoj ravni kretali su oko pitanja na čemu treba da se zasniva opstanak pojedinca i njegov odnos prema društvu. Konfucijanci su isticali da je to osećaj dužnosti, pre nego nada u nagradu na nebu, ili strah od kazne u paklu, što je vezivano uz budistički moral.

Za razliku od Tibeta, tantrički budizam je u Kini imao manji uticaj; u Kini je bio predstavljen sektom čen-čen, a u Japanu sektom šingon. Glavnu reč imale su pojedine mahajanske sekte.

U Kini se budizam razilašao na nekoliko sekti. Dve najpoznatije bile su član sekta »belog lotosa« ili »čiste zemlje«. Sekta čan (šire poznata pod nazivom »zen«, koji će dobiti u Japanu) – čijim osnivačem se smatra Indijac Bodhidharma (iz VI v.) – bila je vezana uz manastire i lutajuće kaluđere, budući da je stavljala naglasak na meditaciju. Neke struje unutar čana predstavljale su – poput sahadžija u Indiji – reakciju na zahteve učenosti, discipline, rituala i formalne pobožnosti, ističući spontanost, neposrednost, lični uvid, predaju i primanje učenja u susretu učitelja i učenika. One su u jednom periodu dosta uticale na likovne umetnosti i književnost u Kini i Japanu. Neki predstavnici čana preuzeli su niz vrednosti i stavova filozofije taoizma, stvarajući lični životni stil, izvan obrazaca religijskog života.

Jedna od novina u organizaciji manastirskog života koju je dao zen bilo je uvođenje rada kaluđera kao osnove privređivanja i održanja manastira, za razliku od Indije i Tibeta gde su se oslanjali na davanja okolnog stanovništva i prosjačenje hrane, kao jedno od disciplinskih (vinaja) pravila kaluđerskog života. To je uveo četvrti patrijarh čana (zena) Tao-šin, u VII veku.

Sekta čiste zemlje osnovana je u IV veku sa tipično religijskim učenjem o spasenju vezanom za Amitabhu, jednog od buda iz mahajanskog panteona. Po tom učenju, moralnim životom, verom i pobožnošću vernik će zadobiti milost Amitabhe, te će posle smrti dospeti u rajsku zemlju Sukhavati, da bi na kraju vremena postigao nirvanu. Amitabhina naklonost i milosrđe pratiće ga i u ovom životu, ukoliko veruje i zaziva njegovo ime. U nizu crta ovaj kult se poklapao sa *bhakti* (tj. pobožnim) kultovima u hinduizmu i sličnim tendencijama u hrišćanstvu i islamu. Imao je preovlađujući uticaj u kineskom budizmu sve do naših dana, budući da je odgovarao najširim slojevima – uz male zahteve davao je najprivlačnija obećanja.

Važnu ulogu imao je i kult bodhisatve, ili boginje Kuan-jin, kako je u Kini nazivan indijski bodhisatva Avalokitešvara. Najpre predstavljen kao muški lik, Kuan-jin ubrzo postaje – kao Tara u Tibetu – boginja milosrđa, zaštitnica žena i dece, te širom Kine niču hramovi vezani za nju.

Za prosečnog vernika u Kini religioznost je bila, pre svega, vezana uz stari kult predaka, a često je zajmila i obraćala se u različitim prilikama: konfucijanskoj etici dužnosti, budističkoj veri u onostrani život i taoističkoj magiji i proricanju. To je, delom, bila posledica odsustva centralizovanog autoriteta i čvrste monaško-krkvene organizacije na nacionalnoj osnovi, kakve nalazimo u zapadnim religijama, kao što su hrišćanstvo i islam.

Prodor budizma u Japan, od VI veka nadalje, potisnuo je uticaj starije religije šintoizma, koja će za nekih hiljadu narednih godina imati drugorazredno mesto. I u Japanu novina budizma bila je u obećanju onostranog garanta u dobru i zlu i mogućnost izbavljanja u rajskoj čistoj zemlji, ili oslobođenje u nirvani. Glavne sekte kineskog budizma prenete su sa nekoliko vekova zakašnjenja u Japan. Uticaj žena bio je sličan kao u Kini, dok je sekta džodo-šinšu učila o izbavljenju posredstvom vere u budu Amidu, često samo uz dnevno izgovaranje mantre-molitve: »Namu Amida bucu« (»U ime Amide«). Ova sekta je jedina od budističkih odbacila instituciju zaređenja za kaluđera. Njeni sveštenici su se ženili, a odoru bi nosili samo u vreme službe. Sekta ničiren, osnovana u XIII veku, javlja se kao reakcija na ove tendencije, ističe vraćanje izvornom, strožem budizmu i pokušava da poveže meditativnu praksu kaluđera-posvećenika sa religijskom praksom laika. Budizam je u Japanu do danas ostao živa religija.

U Koreju i Vijetnam budizam je stigao posredstvom Kine, u ranom srednjem veku, u vreme kineske vladavine.

Budizam u jugoistočnoj Aziji

Šri Lanka je prva zemlja u koju je budizam prenet izvan granica Indije, u III v. pre n.e., za vreme kralja Tise. Vodeća sekta mahavihara pripadala je theravadske tradiciji, a ova struja ostala je dominantna do danas. Religijski ži-

vot se odvijao u manastirima (vihara-ma), koji su bili i staništa kaluđera (bhikhua) i svetišta za vernike, dok su relikvije smeštene u posebne građevine (dagaba). Od IV veka nadalje tome se dodaje i zasebna zgrada sa kipovima i ikonama, a jedno od središnjih mesta u tom sklopu zauzimalo je smokvino drvo; ono je simbolički predstavljalo drvo ispod kojega je Buda postigao prosvetljenje. Uz budističke običaje, kao što je davanje hrane za dnevne potrebe kaluđera, u popularnoj religiji održali su se i neki stariji običaji i praksa, kao što je ritualno izlečenje, vidovi magije, astrologija, pevanje sutri da bi se otklonio uticaj ili isterali zli duši i demoni. Kao i u drugim budističkim zemljama, postoje i periodični festivali, svečanosti i procesije, vezani za značajne datume u budizmu. Najznačajniji praznik je *vesak*, kojim se istovremeno obeležavaju tri velika događaja u životu Bude: njegov odlazak u beskućnički život, prosvetljenje i ulazak u parinirvanu (tj. smrt, u fizičkom smislu). Drugi po važnosti je praznik *perahara*, kada se u procesiji nose Budine relikvije.

U Burmi je od V do XI veka na smenu jačao čas uticaj theravade, a čas mehajane, da bi potom prva postala preovlađujuća forma budizma. I u Burmi je budizam pravio kompromise sa starijim, lokalnim kultovima i praksom magije i saobraćanja sa duhovima prirode. Kao i u Šri Lanki, i ovde je budizam ostao državna religija do danas. U Burmi i drugim zemljama jugoistočne Azije sačuvala su se velika dela budističke arhitekture, od kojih su neka mesta hodočašća. U Burmi su to nekoliko džinovskih pagoda sa kupolama prekrivenim zlatnim listićima, koje su, tokom vekova, prilagali kraljevi i obični vernici kao simbolične zaloge. U Burmi je najpoznatija skupina pagoda koje predstavljaju mali grad, u Paganu.

U Tajlandu stanovništvo je skoro isključivo budističke veroispovesti: U XIV veku, uspostavljanjem Thajskog kraljevstva, theravada budizam postaje vladajuća religija. U to vreme nastaje i prvi tekst na jeziku thaj, koji sadrži budističku kosmologiju i eshatologiju, opise neba i pakla. Kraj grada Nakorn Pathom podignuta je u srednjem veku najveća budistička stupa, visine 127 metara. U ovim zemljama manastiri su dugo bili centri pismenosti, koji su davali osnovno obrazovanje širokom krugu ljudi i po tradiciji u njima je mali broj nepismenih. U seoskim područjima kaluđeri su dugo preuzimali i uloge lekara i sudija u manjim sporovima.

U Kampučiji je do XIV veka postojala koegzistencija hinduizma i budizma. U XII veku izgrađena su dva velika hramovska kompleksa, Angkor-Vat i Angkor-Thom, koji predstavljaju sjajne spomenike hramovske arhitekture i skulpture. U XIV veku theravada budizam postaje vladajuća religija u Kampučiji i Laosu, gde se do danas održao.

Budizam je dospao do Indonezije u V veku, najpre na Javu. Sve dok nije nestao, dolaskom muslimana u XIV veku, vladajući oblik je bio mahajana budizam, a potom i tantrizam. U IX veku dovršena je na Javi ogromna arhitektonska celina, Borobudur, koji ne predstavlja niti hram, niti stupu, nego veliku kamenu mandalu, na kojoj su, preko reljefa i skulptura, izložena osnovna učenja mahajane i povest o Budi iz mahajanskih tekstova. Uz već pomenute građevine, Borobudur predstavlja jedan od najznačajnijih spomenika budističke arhitekture i jedno od arhitektonskih čuda sveta.

dve pesme

stevan vrebalo

NISAM MOGAO

Pitala je koliko imam godina
Gledala me u oči
Nisam mogao ništa da odgovorim
Otežala mi ramena
Usta mi se osušila
Stajao sam pred njom
Nisam mogao da odgovorim.

SEĆANJE NA N. M.

Moj drug je imao dobro široko lice
Krupne crne oči
Družili smo se i zimi i leti
Sećam ga se najviše iz letnjih dana.

I zimskih noći somborskih
Vukao je noge,
Gazio nekako »unutra«
Pete na cipelama
Imao je izlizane
Kiselo se sećam da sam ga pobeđivao nepotrebno.

Pričao mi je ljubavni doživljaj sa nekom Melisom
Tu me je pobedio
(Ja nisam mogao da se u tom trenutku
prisetim bolje priče)
Često smo se oko nečega svadali
Nema ga više
Kad god se setim tih raspri
Osećam se dužan tome mom drugu
I rastužim se.